

Ключевые слова: *пищевая и перерабатывающая промышленность, технический термин, калькирование с русского языка, государственный стандарт.*

Romanovska T.I., Cand.Phil.Sci., Senior Researcher, Associate Professor,
National University of Food Technologies, Kyiv
Levchuk L.O., Ukrainian Humanitarian Lyceum
Taras Shevchenko National University of Kyiv

DEVELOPMENT TRENDS OF TECHNICAL CONTROL OF TERMINOLOGY FOOD INDUSTRY

The author considers technical terminology, fixed by the state standards of Ukraine, that, according to the requirements, is mandatory for use in technical and scientific literature. The tracing revealed that some of the terms are calques from Russian language and their essence doesn't correspond signified processes and subjects. It's proposed to review and correct these standards.

Keywords: *food and processing industry, technical term, calques from Russian, state standard.*

УДК'367.622.22

Руда Н. В., к. філол. н., асист.,
Інститут філології КНУ імені Тараса Шевченка, м. Київ

ДЕМІНУТИВІЗОВАНІ ПРИСЛІВНИКИ І ДІЕСЛОВА УКРАЇНСЬКОЇ ТА ЛАТИНСЬКОЇ МОВ (ЗІСТАВНИЙ АСПЕКТ)

У статті досліджено семантику та функції демінутивізованих прислівників і дієслів української та латинської мов, аналізуються універсальні риси та етномовні особливості прислівникової та дієслівної демінутивізації у зазначених мовах.

Ключові слова: *категорія демінутивності, демінутив, оцінно-емоційне значення, експресія.*

Тим фактом, що людська свідомість здатна не лише об'єктивно відображувати дійсність, але й залучати до образів сприйняття суб'єктивно-емоційні враження, пояснюється глибоке проникнення емоційності у всі сфери життя та діяльності людини. Вираження емоцій у мові пов'язане також із тим, що пізнавальна діяльність людини супроводжується оцінкою того, що пізнається.

У сучасній лінгвістиці зростає тенденція до розгляду емотивності як особливої когнітивної структури мовної особистості, основною функцією якої є емоційне національно-зумовлене оцінювання дійсності, відповідно, об'єктом дослідження нерідко стає оцінно-емоційна лексика. Як особливий клас оцінно-емоційної лексики в мовах

світу виділяються демінутиви – похідні суфіксальні утворення, які реалізують семантику зменшеного розміру об'єкта, ослабленого вияву ознаки чи дії. Мовною фреквенталією є те, що демінутиви крім функції позначення малості служать і для вираження емоцій мовця, поява яких викликана тими чи іншими властивостями об'єкта, особистим ставленням адресанта або ситуацією мовлення, а також для створення експресивного фону. Тому місце демінутивів у лексичних системах різних мов неоднакове: в одних вони мають особливий статус оцінно-емоційної лексики, в інших репрезентують лише значення малості з майже або повністю відсутнім потенціалом оцінно-емоційних конотацій.

Об'єктом нашого дослідження є демінутивізовані прислівники та дієслова української і латинської мов, а **предметом** – спільні та етномовні семантико-функціональні характеристики прислівникової та дієслівної демінутивізації у значених мовах. **Актуальність** дослідження зумовлюється тенденціями сучасної лінгвістики до вивчення як ідіотетнічних особливостей у мовах світу, так і універсального компонента з метою висвітлення загальних характеристик тих чи інших мовних явищ та специфіки їх відображення в структурі кожної з досліджуваних мов.

Особливість української мови, навіть у порівнянні із іншими слов'янськими мовами, в тому, що її система демінутивного словотвору характеризується як багатством демінутивних суфіксів для утворення іменників, так і наявністю оцінно-емоційних демінутивних похідних у всіх інших повнозначних частинах мови – прикметників, прислівників, займенників, числівників, дієслів. Утворення з демінутивними суфіксами представлені навіть у системі вигуків. Звичайно, продуктивність суфіксів залежить від частини мовної приналежності мотивуючої основи. Найпродуктивнішими є суфікси іменника та прикметника, менш продуктивними – прислівника; демінутиви, утворені від числівників, займенників, дієслів, зустрічаються значно рідше, а демінутиви-вигуки в переважній більшості є авторськими неологізмами. Але, незважаючи на більшу чи меншу продуктивність, такі форми є фактами української мови, її специфічною ознакою, певною характеристикою її носіїв. Демінутивний словотвір латинської мови представлений у сфері іменника, прикметника, прислівника та дієслова.

В обох мовах демінутиви, утворені від прислівників, виступають як експресивними послаблювачами, так й інтенсифікаторами ознаки за ознакою, яку виражає твірне слово (напр., лат. *paululum* – *ледь-ледь* (дуже мало), *clanculum* – *тихенько* (досить тихо), *satillum* – *трішечки* (дуже небагато); укр. *веселенько* (досить весело), *веселісінько* (дуже весело); *давненько* (досить давно), *давнісінько* (дуже давно). Порівняймо приклади з латинської мови: 1) *Ac primum prae metu aliquantisper vigilo, dein circa tertiam ferme vigiliam paululum coniveo* (Спочатку через страх я деякий час сторожував, але десь ближче до третьої сторожі **помтрішечки** почав засинати) [Apulejus 1989, 24]; 2) *Enim vos bonae frugi latrones inter furta parva atque servilia timidule per balneas et aniles cellulas reptantes scrutariam facitis* (Бо ви, чемні розбійники, дрібно і мізерну здобич **боязкувано** продаєте по лазнях та бабських халупках) [Apulejus 1989, 198]; з української мови: 1) *...але вже наперед відчував, що ... все вона робить правильно, **точнісінько** так само, як робив би він сам на її місці...* [Сняданко 2008, 235]; 2) *Троянди пахнуть так, наче **тихесенько** стогнуть* [Денисенко 2008, 60].

Проте тоді як в українській мові значення слабкого або, навпаки, інтенсифікованого вираження ознаки за ознакою часто супроводжується ще й експресією (найяскравіше вона виражена у прислівників-демінутивів другого ступеня демінутивізації, напр.: *легесенько*, *однаковісінько*), латинські прислівники-демінутиви значно рідше реалізують емоційні конотації, які повністю залежать від контексту (оскільки в латинській мові явище демінутивного ступенювання у сфері прислівника відсутнє). Порівняймо приклади з латинської мови: 1) *Ipsa linea tunica mundule amicta et russea fasceola praenitente altiusscule sub ipsas papillas succinctula, illud cibarium vasculum floridis palmulis rotabat...* (Сама ж вона була **акуратненько** одягнена в ляну туніку з рожевим пояском, підв'язаним **височенько** аж під груденята, і помішувала квітучими ручками якусь їжу в невеличкому горщику...) [Apulejus 1989, 72]; 2) *...quidam colonus partem venationis, immanis cervi pinguisimum femus, domino illi suo numeri miserat, quod incuriose pone culinae fores non altiusscule suspensum canis latenter invaserat...* (... якийсь селянин прислав своєму господареві найжирнішу частину величезного оленя, але її повісили **не досить високо** над дверима кухні, і собака радо вхопив...) [Apulejus 1989, 120]; з української мови: 1) *Смутний і невеселий ходить по хаті пан конотопський сотник, Микита Уласович Забрьоха, урядившись як можна гарній, і виголившись **чистесенько**, і чуб підстригши **любесенько*** [Квітка-Основа'яненко 1982, 189]; 2) *Троянди пахнуть так, наче **тихесенько** стогнуть* [Денисенко 2008, 60].

Демінутивний словотвір у сфері дієслова представлений в обох мовах, але семантика та функції таких утворень значно відрізняються у кожній із них. Дієслова української мови внаслідок приєднання демінутивного суфікса не змінюють свого денотативного значення, а лише набувають здатності виражати емоційне ставлення мовця або/ї, що найголовніше, експресивно забарвлюють мовлення (напр.: *купоньки*, *спатоньки*, *їсточки*). Такі утворення, як правило, вживаються в розмовах із дітьми або в ситуаціях, коли підкреслюється грайливий настрій мовця. Наприклад: 1) *Зараз не можна **гамочки**, моя крихто, – розклала картоплю в рядочок і студила на неї. – Жижка! А як вичахне, тоді гам* [Тютюнник 1981, 119]; 2) *Як об дошку, так наша Явдоха об воду, не порина, а як рибонька поверх води, так і лежить, і бовтається зв'язаними руками і ногами, і приговорює: «**Купочки-купусі, купочки-купоньки!**»* [Квітка-Основа'яненко 1982, 160]; 3) *Їсточки дівчаткам майбутнього буде важче, аніж нам* [Єшкілев 2008, 62]. Про такі випадки С. В. Красильникова зазначає, що «...іноді ставлення до адресата передається “приклеюванням” афікса до одного чи кількох членів висловлювання. При цьому в багатьох випадках виявляється неможливим говорити про внутрішньослівний зв'язок основи й афікса. Вартим уваги є прикріплення афікса до цілої словоформи в кінці номінативної одиниці. Тобто тут можна говорити про суперсегментну накладку, що стосується структури висловлення» [Красильникова 1982, 45].

Інша ситуація в латинській мові, де в подібних утвореннях демінутивні суфікси видозмінюють семантику твірного дієслова, надаючи похідному значення слабкої інтенсивності вираження дії частю з відтінком ітеративності (напр.: *sorbilare* – *посьорбувати*, *nuti* *маленькими ковточками*, від *sorbere* – *сьорбати*, *nuti*; *conscribillare* – *пописувати*, від *conscribere* – *писати*; *murmurillare* – *підмузикувати*,

від *murmurare* – мугикати, мурмотіти; *ustulare* – обпалювати, від *urere* – спалювати). Дослідниця І.О. Волніна відзначає, що значення послабленої інтенсивності дії з'являється значно пізніше в зменшувальному суфіксі, тоді, коли він виділяється в самостійний афікс і вільно приєднується навіть до дієслівних основ. Дослідниця робить висновок, що у такому разі значення послабленої інтенсивності дії, яке привноситься так званим суфіксом зменшеності в дієслово, безпосередньо не пов'язане зі значенням малості, яке привноситься відповідним суфіксом в іменникові утворення [Волніна 1957, 286]. Ми погоджуємося з думкою дослідниці про те, що латинські дієслівні демінутивні суфікси *-ill-*, *-ul-* є такими лише формально, так само як і українські *-к-*, *-оньк-*, *-очк-* тощо, адже ні ті, ні інші конкретного значення зменшеності не виражають, та, власне, й не можуть його виражати. Але оскільки дієслівні демінутивні суфікси обох мов беруть початок в іменному демінутивному словотворі, де мають свої формальні відповідники і деякою мірою виконують їхні функції (у латинській мові виражають слабку, мало виражену інтенсивність дії, а в українській – емоційно-експресивні конотації), ми й розглядаємо їх як демінутивні.

Очевидно, що дієслова-демінутиви латинської мови емоційно-експресивних конотацій не мають, хоча логічно припустити, що, як і в українській, такі утворення належали переважно до розмовної мови, де, можливо, могли отримувати ті чи інші емоційно-експресивні семи. Наприклад: *Ac me pressim deosculato et corollis revincto ac flore persperso, arripit poculum ac desuper aqua calida iniecta porrigit bibam; idque modico prius quam totum exsorberet clementer invadit, ac relictum paullulatim labellis minuens teque respiciens **sorbillat** dulciter* (І в мене, обцілованого, у віночок вбраного і квітами обцпаного, міцно обіймаючи, вона приймає келих, і, доливши холодної води, простягає, щоб я пив; але перш, ніж я мав випити все, швидко від мене відбирає і решту, потрошку вустоньками смакуючи і дивлячись на мене, солодко **посьорбує**) [Apulejus 1989, 90].

Отже, робимо висновки, що прислівники-демінутиви української мови, на відміну від латинської, в якій у семантиці демінутивних прислівників розмежовуються сема реального послаблення чи посилення вияву ознаки за ознакою та семи емоційних оцінок, виражають обидва типи значень у нерозривній єдності. Демінутивізовані прислівники української мови часто виражають експресію, її реалізація залежить не лише від контексту, але й від семантики основи та структури суфікса, на відміну від латинської мови, де кількість подібних утворень значно менша загалом, а поява оцінно-емоційних конотацій зумовлюється специфікою контексту. Семантика демінутивних дієслів української та латинської мов очевидно відрізняється: хоча в обох мовах подібні утворення називаються демінутивами лише формально, проте в українській вони вживаються тільки з оцінно-емоційним та експресивним значенням у специфічних контекстах, а в латинській реалізують семантику слабкої інтенсивності виражені дії, не маючи оцінно-емоційних конотацій.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Волніна І. А. К вопросу об образованиях с уменьшительными суффиксами в системе французского глагола / И. А. Волніна // Грамматика, лексикология

и стилистика: [уч. зап. 1-го Моск. гос. ин-та иностр. языков. Том XV] / отв. ред. Л. И. Базилевич. – М., 1957. – С. 285-294.

2. Денисенко Л. *Коли він оселяється в тобі* / Лариса Денисенко // 100 тисяч слів про любов, включаючи вигуки: / авт. проекту С. Г. Васильєв, О. А. Коваль; упор. С. Г. Васильєв. – Харків: Фоліо, 2008. – С. 51-60.
3. Єшкілев В. *М_арь* / Володимир Єшкілев // 100 тисяч слів про любов, включаючи вигуки: / авт. проекту С. Г. Васильєв, О. А. Коваль; упор. С. Г. Васильєв. – Харків: Фоліо, 2008. – С. 61-73.
4. Квітка-Оснoв'яненко Г. *Конопська відьма* / Григорій Квітка-Оснoв'яненко // Повісті та оповідання. Драматичні твори / упоряд. і приміт. Н. О. Ішиної; ред. тому О. І. Гончар. – К.: Наукова думка, 1982. – С. 133-198.
5. Красильникова Е. В. О соотношении языковых уровней в системе русской разговорной речи / Е. В. Красильникова // Проблемы структурной лингвистики: [ежегодник] / Ин-т русс. яз. – М.: Наука, 1982. – С. 37-49.
6. Сняданко Н. *Черстве печиво* / Наталка Сняданко // 100 тисяч слів про любов, включаючи вигуки: / авт. проекту С. Г. Васильєв, О. А. Коваль; упор. С. Г. Васильєв. – Харків: Фоліо, 2008. – С. 229-238.
7. Тютюнник Г. *Син приїхав* / Григір Михайлович Тютюнник. // Вибрані твори: Оповідання, повісті / передм. Б. Олійника / Григір Михайлович Тютюнник. – К.: Дніпро, 1981. – С. 115-133.
8. Apulejus *Metamorphoses* /Apuleius (Saturninus). // *Metamorphoses*: In 2 vol. – Cambr., Mass.; Lnd.: Harvard UP, 1989. – Vol. 1 : Books 1-6. – 371 p.

Стаття надійшла до редакції 20. 10. 2014 р.

Руда Н., канд. філол. наук, асист.
Институт філології КНУ імені Тараса Шевченка, г. Київ

ДЕМИНУТИВИЗИРОВАННЫЕ НАРЕЧИЯ И ГЛАГОЛЫ В УКРАИНСКОМ И ЛАТИНСКОМ ЯЗЫКАХ (СОПОСТАВИТЕЛЬНЫЙ АСПЕКТ)

В статье исследуются семантика и функции деминутивизированных наречий и глаголов украинского и латинского языков, анализируются универсальные черты и этноязыковые особенности наречной и глагольной деминутивизации в указанных языках.

Ключевые слова: *категория деминутивности, деминутив, оценочно-эмоциональное значение, экспрессия.*

THE DEMINUTIVIZED ADVERBS AND VERBS IN UKRAINIAN AND LATIN LANGUAGES (COMPARATIVE ASPECTS)

The article investigates the semantics and functions of deminutivized adverbs and verbs in Ukrainian and Latin languages. Common and ethnic-language features of adverbial and verbal deminutivization are analyzed.

Keywords: *the category of diminutivity, diminutive, evaluative-emotional meaning, expression.*

УДК 81'255

Рудницька Н. М., к. філол. н., доц.,
Інститут філології КНУ ім. Тараса Шевченка, м. Київ

МАНІПУЛЮВАННЯ ІДЕОЛОГЕМАМИ У РАДЯНСЬКОМУ ПЕРЕКЛАДІ

Оскільки тоталітарна мова слугувала засобом формування ідеологізованої свідомості радянської людини, перекладна література підлягала ідеологічній адаптації, яка заради забезпечення бажаного впливу на читача штучно наближала перекладені твори до радянського дискурсу. Одним з ефективних способів такого наближення було маніпулювання ідеологемами, яке відбувалося через додавання, вилучення або заміну радянських ідеологем, використаних автором оригіналу у небажаному з точки зору радянських ідеологів значенні або контексті.

Ключові слова: *переклад, ідеологічна адаптація, ідеологема, радянський дискурс.*

Вивчення ідеологічно мотивованої адаптації тексту перекладу стало невід'ємною складовою досліджень особливостей розвитку та функціонування перекладу у різних історико-політичних та національних контекстах (Е. Гіббельс [8], Х. Сантаемілія [11], М. Такс Чолдін [13] та інші). Ідеологічній адаптації тексту перекладу через маніпулювання ідеологемами приділяє увагу С. Шеррі, досліджуючи вплив радянської цензури на переклад за часів Й. Сталіна і М. Хрущова [12]. Втім, питання ідеологічної адаптації тексту перекладу через маніпулювання ідеологемами є на разі недостатньо вивченим, хоча тексти російськомовних перекладів, що публікувалися в СРСР (і перевидаються сьогодні) надають багатющий матеріал для аналізу. Метою цієї розвідки є вивчення особливостей та наслідків маніпулювання ідеологемами у радянському перекладі. Об'єктом аналізу є маніпулювання ідеологемами як засіб ідеологічної адаптації тексту. Предметом дослідження є способи маніпулювання ідеологемами. Матеріалом аналізу слугували оригінальні твори британських та американських